

Hrvatski autorski strip - Sad smo kvit

Dmitrović, Ana-Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:409288>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ ILUSTRACIJA

ANA-MARIJA DMITROVIĆ

HRVATSKI AUTORSKI STRIP
„SAD SMO KVIT“

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. art. Dubravko Mataković

Osijek, 2020.

SAŽETAK

Diplomski rad Hrvatski autorski strip *Sad smo kvit* sadrži informacije o počecima stripa i njegovom razvitku kroz godine te o razvitku hrvatskog stripa. Zatim je opisan autoričin proces izrade ovog strip albuma. Strip album *Sad smo kvit* je autobiografska priča o dvjema tinejdžericama i njihovim problemima i dogodovštinama.

Ključne riječi: strip, hrvatski strip, autorski strip, autoportret.

SUMMARY

Graduate thesis Croatian author comic *Now we're even* contains information about the beginnings of comics and its development over the years and about development of Croatian comics. Then is described the author's process of making this comic book album. Comic book *Now we're even* is an autobiographical story about two teenage girls and their problems and adventures.

Key words: comic, Croatian comic, author comic, selfportrait.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana-Marija Dmitrović potvrđujem da je moj
diplomski rad

diplomski/završni

pod naslovom
Hrvatski autorski strip "Sad' smo kvit"

te mentorstvom
doc. art. Dubravka Matakovića

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 10.7.2020.

Potpis

Ana-Marije Dmitrović

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. O STRIPU.....	2-7
2.1. ŠTO JE STRIP.....	2-3
2.2. POVIJEST STRIPA.....	3-6
2.3. HRVATSKI STRIP.....	6-7
3. AUTOPORTRET.....	8-10
4. IDEJA.....	11
5. UTJECAJI.....	12-14
6. TEHNIČKA IZVEDBA.....	15-17
6.1. Proces.....	15-17
6.2. Izvedba.....	15-17
6.3. Analiza.....	15-17
7. ZAKLJUČAK.....	18
8. POPIS SLIKA.....	19
9. LITERATURA.....	20

1. UVOD

„Za tisuću godina sociolozi će u stripovima naći najsigurniji izvor za proučavanje mentaliteta i duha našeg vremena. Strip je istodobno odraz i produžetak današnje civilizacije“, rekao je novinar i likovni kritičar Jean-Paul Crespelle na međunarodnoj izložbi posvećenoj stripu. Strip je od svog samog početka proglašen bezvrijednim i jeftinim, dok je zapravo u desetljećima svog postojanja istraživao provokativne teme i ukazivao na društvenu problematiku.

Strip album *Sad smo kvit* sastoji se od 63 strip table. U pitanju je autobiografska priča o dvjema tinejdžericama (Ana-Mariji i Dori), njihovom odnosu i odnosu s drugima. Iako je glavna tema prijateljstvo protagonistice Ana-Marije i Dore, kroz strip se provlače teme nepravde i mentaliteta okružja u kojem žive.

Ova priča je rezultat moga istraživanja o autoportretu, koje je započelo još u Školi za dizajn i primijenjene umjetnosti u Osijeku te se nastavilo mojim studiranjem na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku. Autoportret sam provodila kroz razne grafičke (linorez, rezervaš, suha igla), slikarske (uljane boje, akril) i crtačke tehnike (tuš, lajneri, olovka). Radilo se i o realističkim, naivnim, a ponekad i apstraktnim crtežima. Sve to dovelo me do ovog finalnog autoportreta, koji priča priču.

2. O STRIPU

2.1. ŠTO JE STRIP

Strip (engl. comic strip: komična vrpca) je narativni slijed crteža, popraćen tipografijom.

Kao novi izražajni medij, strip je morao zadovoljiti određene komponente kako bi se uspio proširiti. Te komponente su: posebna izražajna tehnika, originalan jezik i komunikacijski kodeks, tematika, tipologija i mitologija, sredstva distribucije u prostoru, te svoja stalna publika koja će osigurati stvaralački kontinuitet.

Osnovna oblikovna sredstva stripa su strip kvadrat ili sličica i montaža – postupak kojim se povezuje priča u cjelinu. A osnovni građevni elementi kvadrata su: okvir kvadrata, prostorni segment omeđen tim kvadratom, scenografija tog isječka, sadržaj ili detalj događanja, te tekst s kojim se uspostavlja veza s čitateljem. Sami ti okviri mogu biti različitih oblika i veličina, ovisno o preferenci autora. Obično se koriste standardizirane veličine okvira, ako je riječ o serijalu, radi pojednostavljanja svakodnevnog objavljivanja stripa, no po potrebi ti okviri mogu poprimiti i oblike trapeza, zvijezde, kruga ili nepravilnog oblika.

Različiti oblici karaktera zahtijevaju različito oblikovanje. Recimo trodimenzionalno modeliranje stripskih sličica podrazumijeva poštivanje realističnosti. Takvi realistični prizori zahtijevaju majstorsko razrađivanje scenografije, kostima i prostora, te anatomsku preciznost i slikarsko shvaćanje svjetla i sjene, sve što daje iluziju reljefnog prikaza. S druge strane imamo pojednostavljeni i shematizirani crtež likova, koji odgovara karikaturistima. Ovdje su scenografije svedene na jednostavne simbole, ali sadrže dovoljno informacija da opišu interijer i ono što se događa u pozadini.

Težnja da se istovremeno obuhvati prostor i vrijeme jedna je od najznačajnijih i originalnijih svojstava stripa. Koristeći određene veličine i brojeve kadrova, čitatelj će instinktivno osjetiti vrijeme kadra, odnosno kojom brzinom se u stripu nešto odvija.

Još jedna posebnost stripa je njegov komunikacijski kodeks. Radi se o izravnim oblicima komunikacije. Primarni aspekt te komunikacije je tekst koji sadrži određene podatke kako bi kontaktirao s publikom. Taj tekst može biti unutar ili izvan kadra, ovisno što njime želimo priopćiti. Dijalozi su najčešće unutar balončića, koji mogu biti različito izvedeni. Oblik balončića sugerira radi li se o dijalogu, monologu, razmišljanju, pa čak i glasnoći. Dakle, strip ima i svoj zvuk koji doživljavamo gledanjem. Osim navedenih oblika govorenja i razmišljanja postoje i drugi, svi mogući zvukovi koje proizvode ljudi, priroda, strojevi i sl., a dočarani su onomatopejama. Ovi zvukovi imaju glasnoću koju sugerira veličina i debljina slova, kvalitet i boju koje opet sugeriraju oblici slova, asocijaciju i grafičku integraciju.

Strip se također koristi vrijednostima iz filmske estetike. Riječ je o filmskim planovima i rakursima. Planovi su: total, srednji, srednje blizu, bliski, srednje krupni, krupni plan, detalj i panorama. Total prikazuje cijeli prostor ili scenu na kojoj se nešto događa, najčešće je uvodni plan. Srednji plan prikazuje veći dio čovjeka i prostora, obično od stopala do tjemena. Bliski plan nam približava likove, prikazuje ih od pojasa do tjemena. Srednje blizu plan se koristi za scene s više likova dok je u tijeku dijalog. Srednje krupni plan usmjerava pažnju na lice, prikazuje čovjeka od prsa do tjemena. Krupni plan daje intiman prikaz čovjeka, samo je njegova glava u kadru. Detalj uokviruje dijelove lika, usmjerava pažnju. Panorama prikazuje široke lokacije u daljini. Koristi se još američki plan, najčešći plan u klasičnim holivudskim filmovima, koji obuhvaća likove od tjemena do koljena. Ono prikazuje promatračku udaljenost od ljudi i važna zbivanja.

Imamo tri vrste rakursa: ravnina pogleda, gornji i donji rakurs. Kut gledanja ravnine pogleda naznačuje da je lik jednak naspram ostalih likova, nema sugeriranja atmosfere. U gornjem rakursu kut gledanja je iznad glave lika što daje impresiju da je lik malen, uplašen i slab, dok donji rakurs čini suprotno, on se nalazi ispod očiju gledatelja, te se lik čini moćnim i strašnim.

Smjerovi kretanja lika u kadru, grafički elementi i boje također sugeriraju doživljaj čitatelja. Recimo ako se lik kreće s lijeva na desno, autor nam sugerira napredovanje i sigurnost, dok suprotno kretanje, s desna na lijevo, sugerira nesigurnost, neuspjeh ili povlačenje. Obla, neprekinuta linija pruža oku da preleti bez smetnji, te nam tako sugerira ugodu i dobronamjernost. Rigidna i izlomljena linija prekida naše oko u tom letu, te daje dojam hladnoće, okrutnosti i bezosjećajnosti. Boja također nameće svoja pravila; crne, plave i ljubičaste daju dojam dubine, one nas uvlače, crvena i žuta iskaču s papira, a zelena boja je neutralna, ona djeluje plošno.

Upravo varijacije tih vrijednosti čine strip radnju zanimljivom i dinamičnom, dok ponavljanje istih dovodi do monotonije.

Stripska naracija se ne razlikuje puno od književne naracije, one dijele iste zakonitosti, a to je zakon serijala. Serijalom se koriste filmovi i televizijske serije i romani u nastavcima. Ono je savršen tržišni artikl za industrijaliziranu proizvodnju. U pitanju su priče u više epizoda, priče koje se stalno nastavljaju i obogaćuju novim likovima i događanjima.

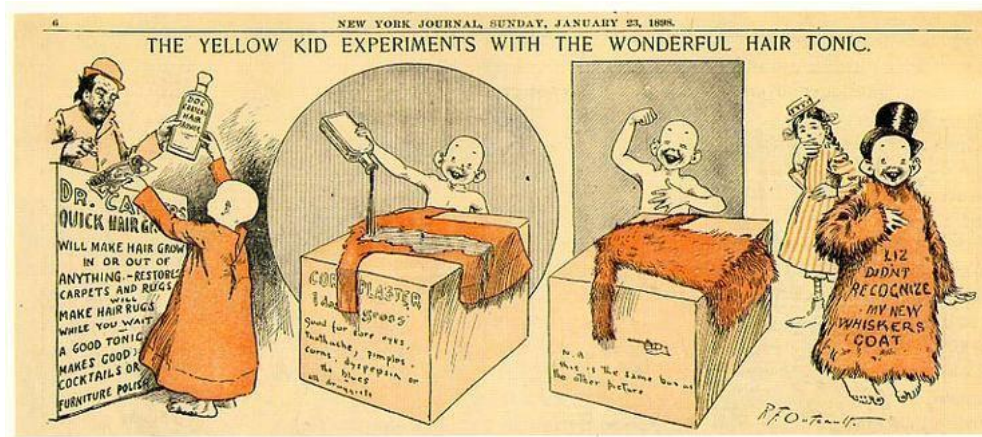
Uz sve ove elemente koje smo nabrojali, strip je bio idealan medij za mase, s obzirom na to da je nastao početkom 20. stoljeća kada su stvoreni uvjeti za masovnu i globalnu proizvodnju.

2.2. POVIJEST STRIPA

Prvim „pravim stripom“ smatra se *Žuti dječak*, autora Richarda Outcaulta, koji je nastao 1896. Godine (Slika broj 1). Outcault oslikava cijelu stranicu, a na vrhu tekstom prezentira

središnju situaciju. Dijaloge je ispisivao na odjeći likova. Svi okviri su mu jednakih geometrijskih oblika i veličina, što će kasnije strip crtači izbjegavati. Njegov *Žuti dječak* srodan je novinskom stripu i karikaturama, još ukočen i grafički opterećen.

Godine 1904. završava takozvano „djetinjstvo“ stripa.

Slika 1: Richard Outcault, *Žuti dječak*, 1898.

The Katzenjammer Kids Rudolpha Dirka i crtača Harolda Knerra je drugi utjecajni američki strip. On je ujedno i najdulje objavljivani strip, čak od 1897. godine do danas. Upravo je ovaj strip uveo balončiće za dijaloge i misli kao formalni jezik stripa. *Little Nemo* (1905.-1926.) Winsora McCaya je treći rani američki strip. McCay koristi vertikalne perspektive, humoristične zaplete, crtane karikaturalnim stilom – sve što ima moderan strip. Strip sa stalnim junakom je omogućio distribuciju dnevnog stripa, sa posebnim nedjeljnim koloriranim izdanjem. *King Features* Syndicate je najpoznatija agencija za dnevne stripove. Upravo iz ove agencije je proizašlo mnoštvo prepoznatljivih likova poput *Popaja*, *Peanutsa*, *Nestašnog Denisa*, *Garfielda* i dr. Walt Disneyevi junaci iz crtanih filmova također dobivaju svoje stripove: *Mickey Mousa* (najuglednija verzija crtača Floyd Gottfredsona, 1930.-1975.) i *Donald Ducka* (najuglednija verzija crtača Ala Taliaferro i scenarista Boba Karpa, (1938.-1969.).

Druga tradicija američkog stripa nastaje tijekom 30.-ih i 40.-ih godina. To su stripovi serijali crtani realističkim stilom, a posebice su bili popularni kriminalistički žanr *Dick Tracy* Chestera Goulda (1931.), *Madrake the Magician* Leeja Falka (1934.), povijesni *Princ Valiant* Hala Fostera (1937.), pustolovni *Tarzan* Hala Fostera (1929.) i znanstvenofantastični *Flash Gordon* Alexa Raymonda (1934.-2003.).

Američki underground strip

Tijekom 1960.-ih godina pojavila se ideja da bi strip mogao biti važan način komunikacije, pa čak i umjetnički izraz. Pojavila se nova generacija autora, koja je promijenila percepciju da je strip za djecu, te su strip preoteli za odrasle čitatelje. Takvi stripovi su se bavili seksom, nasiljem, uvredljivim humorom i radikalnom politikom. Po prvi put su strip autori crtali stripove da bi se izrazili, bez da ih netko cenzurira i kontrolira.

Robert Crumb je 1969. godine započeo prodavati primjerke *Zap Comixa* na ulicama San Francisca. Stripovi su mu postali hit među hipijima. U njegovim djelima se prvi put pojavljuje izražavanje autorove osobnosti, izražavanje poput očaja, otuđenosti i frustracije.

Kao odgovor na seksistički sadržaj underground stripa, grupa autorica započinje svoju izdavački pothvat, *Wimen's Comix Collective*. Grupa je nastala 1972., osnovale su je Trina Robbins, Lee Marrs, Sharon Rudahl, Pat Moodian i Aline Kominsky. Istovremeno nastaje feministički orijentirana grupa dvaju autorica, Joyce Farmer i Lyn Chevely, pod nazivom *Tits & Clits*. Stripovi ovih autorica odgovaraju na pornografske muške fantazije i seksualna ludiranja. Također su se bavile ženskim tijelima i njihovim potrebama. Stilovi crtanja su varirali, od glatke linije kista Trine Robbins, do samoosušujućeg, grubog i dječjeg stila Aline Kominsky. Aline Kominsky je skoro isključivo crtala autobiografske stripove.

Američki mainstream strip

Kada nekome spomenete strip, prvo što će vjerojatno pomisliti su superjunaci. Dvije najpoznatije izdavačke strip kuće, koje su se bavile superjunacima, su *DC comics* (Batman, Superman, Wonder woman, Flash, itd.), nastao 1934. godine, te *Marvel comics* (Spider-man, Iron man, Captain America, X-men, itd.), nastao 1939. godine.

Kraj drugog svjetskog rata izazvao je smanjenu potražnju za superjunacima, te se američki strip razgranao na nove žanrove poput rata, vesterna, krimića i ljubića. DC comics je 1956. godine pokušao osvježiti svog lika, *Flasha*. To im je uspjelo, te su ubrzo uslijedile nove verzije likova poput *Green Lanterna*, *Hawkmana* i *Atoma*.

Trend superheroja je 60-ih snažan sve do kraja desetljeća. Trend je počeo blijediti, a početkom 70-ih su Marvelovi najosebujniji autori napustili kompaniju, pa i Jack Kirby, koji se pridružio DC comicsu. Autori koji su ostali su bili potaknuti kopirati stil Jacka Kirbyja.

Europski strip

Isprva se strip u Europi razvijao pod američkim utjecajem. Nakon pokretanja domaćih časopisa, europski strip crtači su izgradili svoju autohtonu tradiciju stripa. Međutim, francusko-belgijska tradicija je postavila europski umjetnički standard stripa. Taj standard se gradio oko časopisa *Le Journal de Spirou* (1938.) i *Le Journal de Tintin* (1946.-93.), te nešto kasnije oko *Pilota* (1959.-89.) i alternativnog *Metal Hurlanta* (1974.-87.). Često komercijalne naravi, stripove su činili

karikaturalni crtež humorističke naravi s junacima i njihovim pustolovinama, poput Hergeovog *Tintina* (1929.-1976.), Franquinova *Spiroua* (1938.) i Uderzova *Asterixa* (1959.-2010.). Francusko-belgijsko tržište također razvija kolorirane žanrovske stripove, a neki od istaknutih autora su Jean Giraud, poznat pod pseudonimom Moebisu i njegov *L'Incal* (1981.-1988.), Francois Bourgeonov *Nošeni vjetrom* (1979.-1984.), Enki Bilalov *La Triologie Nikopol* (1980.-1992.) i drugi. Od kraja 80.-ih se u Francuskoj nova generacija alternativnih autora okuplja oko izdavač *L'Association*. Jedan od istaknutijih crtača te tradicije je Hugo Pratt i njegov *Corto Maltese* (1967.-1991.).

Realistički, groteskni i karikaturalni talijanski stripovi su postigli veliku popularnost u Hrvatskoj. Stripovi poput *Alana Forda* Magnusa i Bunkera, te serijali poput *Zagora* i *Dylana Doga* izdavača i scenarista Sergia Bonellija.

Japanski strip

Manga je japanski strip s dugom tradicijom od 18. stoljeća, ali se pod utjecajem američkog stripa razvila u suvremenom obliku sredinom 20. stoljeća. One su tiskane u golemim nakladama s mnogo serijala. Crtež je jednostavan i karikaturalan, crno-bijel. Postoji mnogo manga žanrova: znanstvenofantastični, romantični, superherojski, pornografski (hentai), ozbiljni dramski stripovi (gekiga). Još se razvrstavaju na dob čitatelja: za djecu (kodomo), dječake (shonen), muškarce od 18.-30. godine (seinen), odrasle muškarce (seijin, seksualno eksplicitan sadržaj), djevojčice (shojo) i žene (redisu). Klasični autori i njihova djela su: Osamu Tezuka i njegov *Astro boy* (1952.-1968.), Goseki Kojima i *Usamljeni vuk i mladunče* (1970.-1976.), Katsushihiro Otomo i postapokaliptični *Akira* (1982.-1990.)

2.3. HRVATSKI STRIP

Često prozivan ocem hrvatskog stripa, Andrija Maurović rođen je 1901. godine. Za vrijeme studiranja na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, počeo je ilustrirati knjige, dnevne novine, knjižare i izdavače. Zbog iznimne zaposlenosti, napustio je akademiju iako je bio jedan od boljih studenata. Radeći na ilustracijama, karikaturama i plakatima postao je jedan od najboljih, te se njegov rad pojavljivao u magazinima poput *Jutarnjeg lista*, *Novosti*, *Koprive*, *Ženskog svijeta* i *Kulise*. Godine 1935.-te, objavljuje svoj prvi strip *Vjerenica mača*, u zagrebačkom magazinu *Novosti*. Godine 1937. započinje svoj najpoznatiji serijal *Stari mačak*, u kolaboraciji s novinarom Franjom Fuisom. Maurović je bio uspješni dizajner, slikao je apokaliptične scene, bio je karikaturist i ilustrator, te izvrstan strip crtač. Pred kraj svog života prestao se baviti mainstream stripovima, te je slikao ogromne uljane slike i počeo crtati erotske stripove. Tema tih erotskih stripova najčešće je bio kandaulizam.

Uz Maurovića istaknuti su bili braća Neugebauer (crtač Walter, scenarist Norbert). Walter je više stripova objavio u časopisu *Mickey strip*, a njegov poznati realistično-karikaturalni stil postigao

je u stripu *Patuljak Nosko*, izdan u časopisu *Zabavnik* (1943.-1945.). u *Zabavniku* su tiskali i stripove *Mali Muk* i *Gladni kralj*.

Časopis *Plavi vjesnik* (1954.-1973.) postat će jezgra nove generacije crtača. Uz Waltera Naugebauera i Maruovića, drugi generaciju autora čine: u realističkom stilu Jules Radilović (*Afričke pustolovine*), Žarko Beker (*Zaviša*), Zdenko Svirčić (*Roški buntovnici*), u karikaturalnom realizmu Jules Radilović (*Herlock Sholmes*), Vladimir Delač (*Svemirko*), Borivoj Dovniković (*Mendo Mendović*), Frano Gotovac (*Andeo sjevera*), Ivica Bednjanac (*Barun trenk*), Ivo Voljevica (*Grga*), Oto Reisinger (*Štefekove pustolovine*); te scenaristi Mladen Bjažić, Norbert Neugebauer, Nenad Brixy, Zvonimir Furtinger i Marcel Čukli.

Novi kvadrat je grupa strip crtača koji su se okupili 1977. godine. Njihov stil nastaje po uzoru na francuski časopis *Metal Hurlant* i autore poput Moebiusa i Pratta. Autori ove grupe, potekli iz zagrebačke Škole primijenjenih umjetnosti, su Mirko Ilić, Igor Kordej, Krešimir Zimonić, Emir Mešić. Grupa je bila okupljena oko časopisa *Polet*, s obzirom na to da je Mirko Ilić bio njegov urednik stripa. Kasnije su se priključili autori iz Osijeka Radovan Devlić, Joško Marušić, Ninoslav Kunc, Krešimir Skozret, Ivan Puljak, te Nikola Kostandinović iz Beograda. Pridonijeli su grupi novim grafičkim inovacijama poput filmske tehnike kadriranja, razbijanja okvira u stripu, itd. Novi kvadrat se odmaknuo od komercijalnog stripa time što su stripu pristupili kao umjetničkom mediju. Svoje radove objavljivali su i u *Studentskome listu*, *Mladosti* i *Stripoteci*. Krajem 1979. godine, grupa se razilazi.

Tijekom 90.-ih godina, mnogi su hrvatski stripaši postigli karijeru van Hrvatske. U SAD-u i Francuskoj Mirko Ilić je razvio karijeru u grafičkom dizajnu, Igor Kordej crtačku karijeru (*New X-Men*, *Soldier X*) i Esad Ribić (*Loki*, *Silver Surfer: Requiem*), te u tradiciji Novog kvadrata Danijel Žeželj (*Sun City*, *Rex*). Realistička tradicija stripa u Hrvatskoj je sve rjeđa (osim u školskim časopisima) te je više zastupljen karikaturalni crtež. Ono karakterizira stripove Darka Macana (*Borovnica*, *Sergej*), Stjepana Bartolića (*Gluhe laste*) i underground strip Dubravka Matakovića. Strip autori koji njeguju umjetnički, autorski i alternativni strip su okupljeni oko grupa *Divlje oko* i *Komikaze*.

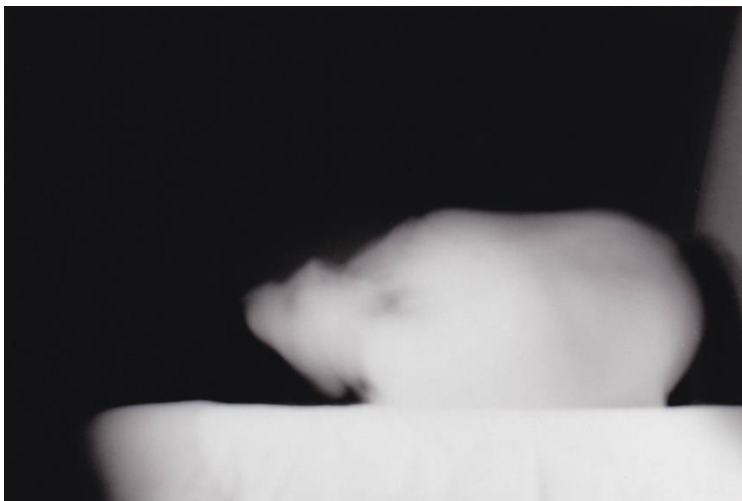
3. AUTOPORTRET

Autoportret istražujem već niz godina, počevši od mog pohađanja Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Osijeku. Dok smo iz povijesti umjetnosti učili o austrijskom ekspresionizmu, shvatila sam da kroz boju, ekspresivan crtež i moj lik mogu izraziti svoje unutrašnje stanje. U tom smjeru je išao moj maturalni rad pod mentorstvom Nedeljka Čubeka, autoakt koji se nalazio u kaosu dvaju komplementarnih boja, u pozi fetusa (slika broj 2).

Slika 2: *Autoakt*, ulje na platnu, 150 x 150 cm, 2014.

Upisom na Akademiju za umjetnost i kulturu u Osijeku, otvaraju mi se nove mogućnosti za eksperimentiranje. Autoportret sam provodila kroz razne medije i tehnike uključujući razne grafičke, slikarske, crtačke tehnike i multimediju (fotografija i video). Kroz analognu, crno-bijelu, fotografiju sam prikazivala melankolične prizore svoga lika (slika broj 3). Istim sam se bavila i putem videa.

Slika 3: *Autoportret*, analogna fotografija, 2017.

U grafici sam započela sa serijom linoreza koji su bili introspektivne slike moje unutrašnjosti. Bila je to kompilacija škrabotina, teksta i figurativnih motiva. Zbog svih mogućnosti grafike, odlučila sam odraditi završni rad u rezervašu i suhoj igli, nazvan *Fragmenti autoportreta*, pod mentorstvom doc. dr. art. Ines Matijević Cakić. Tada sam prvi puta implementirala strip kadriranje u svome radu (slika broj 4).

Slika 4: *Fragmenti 2*, rezervaš i suha igla, 36 x 32 cm, 2017.

Kada sam upisala diplomski studij Ilustracija, posvetila sam se razvitku linijskog crteža. Medij ilustracije omogućio mi je da priču ispričam u jednom crtežu (slika broj 5).

Slika 5: Iz serije *Iza mene*, tuš i lajneri, 2018.

Tako sam za diplomski rad odlučila provesti autoportret kroz narativni izražaj - kroz strip.

4. IDEJA

Za samu izvedbu stripa prvo smo trebali napisati sinopsis i scenarij. Nakon dužeg razmišljanja odlučila sam da tema bude autobiografska, tako priču već imam, samo je trebam oblikovati. Isprva sam htjela da naglasak bude na meni dok sam bila tinejdžerica, kao protagonistici, moje odnose sa starijim dečkima i odnose s roditeljima te probleme s njima i traumama koje su mi nesvjesno ostavili. Htjela sam pokazati kako su tinejdžeri nesmotreni, odnosno nemaju osjećaj za posljedice te kako je teško biti žensko u tim godinama baš zbog toga, pa te odrasli muškarci žele seksualno iskoristiti. Međutim, sve bi to bile priče redane jedna za drugom, bez zapleta i raspleta. Bio bi to samo opis dijela mog života. Na kraju sam odlučila da sve to što sam navela budu sporedna događanja u stripu, a da glavna tema bude moj odnos s mojom tadašnjom najboljom prijateljicom, koju sam u stripu nazvala Dora. Tako sam dobila konkretnu priču sa zapletom i raspletom, s pozitivnim i poučnim krajem.

Najviše me inspirirao strip *Danas je posljednji dan ostatka tvog života* autorice Ulli Lust, koji je također autobiografska priča, koja se bavi tinejdžerskom nepromišljenošću i odnosima odraslih muškaraca prema maloljetnicama te seksualno iskorištavanje istih.

Još jedna inspiracija iz tog žanra mi je *Fun house – obiteljska tragikomedija* autorice Alison Bechdel, strip u kojem Bechdel opisuje svoje opterećene odnose s pokojnim ocem. *Fun house* je spoj tragičnih pojedinosti, snage i humora.

S obzirom na to da je priča autobiografska, radnja se odvija u Osijeku, te će se kroz strip vidjeti poznate osječke panorame, ulice i kafići. Radnja stripa odvija se u vremenu kada je u Osijeku (i Slavoniji) još postojala alternativna subkultura, tako da je ovaj rad neka vrsta hommagea i sjećanja na nešto što je nekada postojalo.

Odlučila sam za uvode u poglavlja implementirati crteže rađene prema glazbenim spotovima Marilynna Mansona, jer je on bio uzor protagonistici i njezinoj najboljoj prijateljici.

5. UTJECAJI

5.1. Ulli Lust

Glavni utjecaj je definitivno austrijska autorica Ulli Lust. Rođena je u Beču pod imenom Ulli Schenider 1967. godine. Od malena je pokazivala interes za crtanje, te je s 15 godina upisala srednju školu za tekstilni dizajn. Kao tinejdžerica bila je dio bečke punk scene te su je upravo ta iskustva inspirirala njenu grafičku novelu *Danas je posljednji dan ostatka tvog života*. Radeći dječje slikovnice zarađivala je za svoj i život njezinoga sina. Godine 1995. dobila je Unicefov nagrađu za svoje ilustracije.

S obzirom na to da bečke umjetničke škole nisu imale afinitet prema narativnoj umjetnosti, Lust se zaputila u Berlin sredinom 90.-ih kako bi dalje eksperimentirala. Za to vrijeme je samostalno objavila seriju „proljetnih pjesama“ – mješavinu erotike s mitološkim drevnim plodnim ritualima.

Lust je bila u potrazi za novim projektima nakon što je završila sa školovanjem 2004. godine. Primijetila je da njezin crtački stil nije primjenjiv u komercijalnoj ilustraciji. Tako je inspiraciju pronašla u svojim buntovničkim tinejdžerskim godinama, kada je sa 17 godina nezakonito otišla u Italiju sa svojom prijateljicom nazvanom „Edi“. Trebalo joj je pet godina da završi strip koji je nazvan *Danas je posljednji dan ostatka tvog života*. Priča koju je Lust ispričala nevjerojatno iskreno, započinje s avanturističkim putovanjem koje se pretvara u priču o ubrzanom seksualnom sazrijevanju, te sadrži feminističku poruku. Ono sadrži priče o planinarenju, ilegalnom prelaženju granice, seksualnih prijestupa, životarenja na ulici, izdaje i sukoba sa sicilijanskom mafijom. Lust se koristi raznim likovnim elementima da dočara događanja i okoliš u stripu, recimo, talijanski jezik je prikazan škrabotinama (pošto ga ne razumije), ili npr. da naglasi svoju poantu, crtežu pristupa kao ilustraciji (slika broj 6).

Danas je posljednji dan ostatka tvog života me nadahnuo da ispričam svoju tinejdžersku priču. Oduševila me njezina iskrenost i besramnost u opisivanju onoga što je proživjela, te me to potaklo da u svome stripu pričam o muškarcima koji pokušavaju iskoristiti maloljetnice, o izdaji, i ostalim intimnim stvarima iz svog života. Smatram da je važno ukazati na ove teme.

Slika 6: Ulli Lust, *Danas je posljednji dan ostatka tvog života*, 2009.

5.2. Marko Dješka

Marko Dješka rođen je u Osijeku 1983. godine. Pohađao je srednju školu za Tekstil, dizajn i primijenjenu umjetnost u Osijeku, te je diplomirao animaciju na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Za vrijeme studija, zapaženi uspjeh su imali njegova dva studentska rada: *Kolinje* i *Sotonin sin*. Na Vinkovačkom salonu stripa 2013. godine, nagrađen je kao najbolji mladi strip autor. Iste godine objavljuje svoj prvi autorski strip *Posljednji fan*.

Projekt koji je mene najviše zainteresirao je lik *Crne Željke*. Crna Željka se pojavljuje u dva kratka stripa: *Crni Božić* i *Crni gavran*. Dugometražni strip o njenom liku je još uvijek u izradi. Njezin lik mi je zanimljiv zbog alternativne supkulture koju predstavlja, podsjeća me na moje tinejdžerske dane koje opisujem u svome stripu.

Slika 7: Marko Dješka, *Crna Željka*, 2017.

6. TEHNIČKA IZVEDBA

6.1. Proces

Početak izrade ovog stripa albuma bilo je pisanje scenarija. Dok sam razrađivala ideju, pisala sam kratki sinopsis (pola stranice) i onda duži (otprilike 3 stranice). Nakon što sam napisala duži sinopsis, trebalo ga je raskadrirati. To znači da sam počela sinopsis razdvajati na table, a na svakoj tabli je pisalo što se u kadru događa i koji su dijalozi. Istovremeno tijekom pisanja scenarija razrađivala sam skice likova i prve table, u tradicionalnim tehnikama poput tuša i akvarela. Prvi plan mi je bio tako napraviti cijeli strip, ali sam shvatila da bi to moglo biti teško zbog prirode tuša i nemogućnosti velikih popravaka.

6.2. Izvedba

Tako sam se odlučila raditi strip u Photoshopu, iako nisam imala toliko znanja o njegovom korištenju. Prvo bih table grubo skicirala, da na brzinu odredim kompozicije kadrova. Pri skiciranju je bilo potrebno istraživati rakurse i planove, kako bi kadrovi bili zanimljiviji i dinamičniji. Kada sam bila sigurna da su kadrovi zanimljivi, uljepšavala bih i popravljala crtež, i dodavala detalje u pozadine koje sveukupno obogaćuju tablu. Kada bih to dovršila, bojala bih table. Nakon što sam završila strip radnju, dizajnirala sam naslovnice za album, te sam crtala i slikala prijelaze između poglavlja kako bi prijelaz bio vidljiviji.

6.3. Analiza

U stripu se nalaze različiti stilovi crteža i slikanja. Razlog tome je naglašavanje određenih emocija i događaja koje protagonistica doživljava. Tako da su, recimo, na mjestima gdje je u pitanju ushićenost boje jače, kada su u pitanju razočaranje ili loš dan, boje će biti zagasite, ili skoro uopće neće biti boje na tabli. Također će sjećanja iz prošlosti biti drugačije tretirana, u ovom slučaju će biti crno-bijela s vinjetom poput starih filmova.

Slika 8: *Sad smo kvit*, tabla 44, 2020.

Kada su se starci rastali, rekao je da će se mojoj mami posrati na grob.

Toliko me mrzio da me je jednom udario šakom u bradu.

Pukla sam mu se smijat u facu koliko je jadan.

Slika 9: *Sad smo kvit*, tabla 26, 2020.

7. ZAKLJUČAK

Strip je kompleksan i višeslojni medij. Često uspoređivan s ostalim umjetnostima, neopravdano je umanjivana njegova vrijednost kao samostalnog medija, iako se ne može poreći da se koristi tehnikama drugih umjetnosti kao što su književnost, likovna umjetnost i film. Od književnosti preuzima način pripovijedanja, vremenskog nadovezivanja pojedinih dijelova radnje, od likovne umjetnosti preuzima potrebne crtačke i slikarske tehnike i mogućnost osamostaljivanja određenog trenutka, a od filma koristi metodu montaže, vezivanje pojedinih prizora i događaja. Rad na ovome stripu zahtijevao je da uz korištenje određenih životnih iskustava (privatni i društveni život, ali i određeni glazbeni, filmski, likovni i drugi utjecaji) koji su bili temelj priče, upotrijebim i svoja stečena znanja pisanja (izrada sinopsisa i scenarija) te svoje vještine crtanja i slikanja, vodeći priču uz upotrebu redateljskog pristupa koji je doprinio dramaturgiji i ritmu cijeloga djela s naglašavanjem autorske inovativnosti i individualnosti. U stripu je svaki sljedeći kadar novo likovno djelo koje može stajati izdvojeno, tako da sam se na svakoj toj novoj sličici, odnosno kadru, susretala s novim izazovom i određenim problemom koji je trebalo riješiti da bi na najbolji način funkcionirao kao dio cjeline, a ujedno bio zanimljiv i razumljiv i u konačnici zadržao pozornost čitatelja-gledatelja. Proces izrade ovog strip albuma me obogatio novim iskustvom i vještinama koje će mi koristiti u daljnjem radu.

8. POPIS SLIKA

Internet:

- Slika 1: <https://alchetron.com/cdn/the-yellow-kid-20f6e1af-a28b-48ec-8e6f-8f01541865a-resize-750.jpeg>
- Slika 6: https://www.lambiek.net/artists/image/l/lust_ulli/lust_today2.jpg
- Slika 7: https://scontent.fzag2-1.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/18157721_464809483910817_5800785808102472847_n.jpg?_nc_cat=105&_nc_sid=7aed08&_nc_eui2=AeFRps_Za1Vfjmyw-L0c9D4tyR3tf857bMrJHe1_zntsykdpbzXM9og7_S_zVNNxX3UM_74UvBuwXBUIH1LWpYVq&_nc_oc=AQliex6dfEZxGu9SfqLqaGezQizdgMPT5eRYW4KKhN3Tsc9JR2ZRw5UuhPH7Kcr0XG0&_nc_ht=scontent.fzag2-1.fna&oh=04befaba6ffe7973f94705f2b969e3dd&oe=5F2E9D0F

Slika autora:

- Slika 2: *Autoakt*, ulje na platnu, 150 x 150 cm, 2014.
- Slika 3: *Autoportret*, analogna fotografija, 2017.
- Slika 4: *Fragmenti 2*, rezervaš i suha igla, 36 x 32 cm, 2017.
- Slika 5: Iz serije *Iza mene*, tuš i lajneri, 2018.
- Slika 8: *Sad smo kvit*, tabla 44, 2020.
- Slika 9: *Sad smo kvit*, tabla 26, 2020.

9. LITERATURA

Knjige:

- Munitić, R. (2010.), Strip, deveta umjetnost, Zagreb; Udruga za popularizaciju hrvatskog stripa ART 9
- Mazur, D., Danner, A. (2017.), Svjetska povijest stripa, Zagreb; Sandorf

Internet:

- https://www.lambiek.net/artists/1/lust_ulli.htm, 10.7.2020.
- <http://www.mojstrip.com/autori/marko-djeska>, 5.7.2020.
- <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=58410>, 14.7.2020.
- <https://hrvatskiporebiblog.wordpress.com/medijska-kultura/strip/povijest-stripa>, 9.7.2020.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Andrija_Maurovi%C4%87, 12.7.2020.